

képviselőjéről. Tari Lujza, Rajeczky Benjamin népzene tudományi munkásságával kapcsolatban kitért mindenekelőtt Kodály Zoltán Rajeczkyra gyakorolt hatására, s hangsúlyozta, hogy amit a népzene tudomány sokféle területén elvégzett, az önmagában véve annyira gazdag, hogy másnak egy élet munkáját jelentené. Előadásához a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Népzenei Tanszéke hallgatóinak Rajeczky Benjamin gyűjtéseiből összeállított műsora csatlakozott, mely a délelőtti előadásokat zárta.

Egy rövid, állófogadás keretében történt ebédet követően Küllös Imola a Magyar Néprajzi Társaság képviselőjében Rajeczkyknak a folklórtudományra gyakorolt hatásáról beszélt, majd Szabó Dénes egri érseki könyvtáros előadása zárta az ünnepi megemlékezések sorát az Egri Ciszterci Gimnázium zenei életéről, 1925-ig bezárólag. Ezt a Rajeczky Benjamin Zeneiskola tanárainak és növendékeinek műsora, majd Gaál István Rajeczky Benjamin portréfilmjének levetítése követte. A portréfilmben elsősorban Rajeczky beszélt életéről, s egy ponton arra is kitért, hogyan hívta őt a Néprajzi Múzeumból maga mellé igazgatóhelyettesnek Kodály Zoltán, amely igen megtisztelő felkérés volt számára. A Rajeczky Benjaminszobor felállítását követően a zeneakadémistáké volt a dobogó, akik nem okoztak csalódást a reggel óta lelkesen kitartó hallgatóságoknak.

Köszönet Pásztó Város Önkormányzata vezető testületének, a Zeneiskolának, a jelenlévő érdeklődőknek, a Zene tudományi Intézetből érkezetteknek és a zeneakadémistáknak, a jeles zenetanár, gregorián- és népzene kutató ciszterci szerzetes pap születésének méltó, emlékeztető megünnepléséért!

Tari Lujza

Száz éve született Pongrácz Zoltán és Sulyok Imre

A köztestületté vált Magyar Művészeti Akadémia 2012. évi közgyűlésén a Zenei Tagozatot érte az a megtiszteltetés, hogy elsőként emlékezzünk azokra az akadémikus tagjainkra, idősebb barátainkra, akik a következő hónapokban lennének 100 évesek.

Pongrácz Zoltán alapító tagunk – 5 éven át az Akadémia alelnöke –, ha élne, február 5-én ünnepelné 100. születésnapját, és öt éve, hogy 2007. április 3-án eltávozott közülünk. *Sulyok Imre* néhány héttel később, 2012. március 30-án töltené be a 100. esztendőjét, és 2008. november 24-én hunyt el.

Rájuk emlékezve, engedjék meg, hogy bevezetésként – kortársaikhoz való sajtós viszonyuk felmutatásához – egy személyes emlékemmel hozzakodjam elő.

1999 júniusában, Saarbrückenben német barátaink a millezcentenáriumi ünnepségek részeként nagyszabású zenei fesztivált és zene tudományi konferenciát rendeztek a magyar zene tiszteletére. A konferencia díszvendége Bartók Béla tanítványa, az Egyesült Államokban élő zongoraművész, Sándor György volt. A „Zwischen Volks- und Kunstmusik. Aspekte der ungarischen Musik” („Népzene és műzene között. A magyar zene szempontjai”) címmel meghirdetett tudományos konferencián – a történeti témák szomszédságában – a szervezők bő teret szenteltek a 20. századi magyar zeneszerzés fő vonulatának bemutatására. A meghívott német zenetörténészek Dohnányi Ernőről, Bartók Béláról, Arma Pálról, Ligeti Györgyről, Veress Sándorról, Kurtág Györgyről és Eötvös Péterről értekeztek, miközben egy dologban – kimondva, kimondatlanul is – mondanivalójuk riasztóan egybecsengett. Saarbrückenből nézve ezek a mesterek valamennyien a történelmi Magyarországon születtek, – bár Ligeti, Kurtág, Eötvös Péter születésekor szülővárosuk, Dicsőszentmárton, Lugos vagy Székelyudvarhely már Romániához tartozott –, az anyaországban, jelesül a Budapesti Zeneakadémián szerezték meg zenei felsőfokú képzettségüket, és itt aratták első sikereiket. Életük egy válságos pillanatában azonban valamennyien emigráltak, s akik elhunytak közülük, idegen országokban, többnyire megkeseredetten haltak meg. – Hogy miért? Mert Magyarország mostohán bánik a legnagyobbjaival, sugallta a konferencia koncepciója, s aki ebben az országban kiugró tehetség, azt sok esetben közöny, vagy méltatlan légkör veszi körül. Nem lehet csodálkozni, ha úgy mond „időben” más hazát választ magának – szólt a fájdalmas és nem hivatalos végkövetkeztetés.

Mai ünnepeltjeink, Pongrácz Zoltán és Sulyok Imre, Kodály Zoltán két jeles tanítványa, egy képzeletbeli másik konferencián életművével bármikor hitelesen cáfolhatná az iménti eszmefuttatást.

Pongrácz Zoltán, a 20. század zenei nyelvét forradalmian megújító elektronikus zene hazai atyja, egyik legjelentősebb képviselője, évtizedeken át gyakorló muzsikusok, zeneszerző nemzedékek iskolateremtő nevelője, vagy Sulyok Imre, a hazai evangélikus egyház zenei életének meghatározó személyisége, zeneszerző, orgonaművész, karnagy, Bach- és Liszt-kutató: mindketten európai rangú zeneművészeink. Pedig mi mindenben mentek át, ha csak az életüket keretező évszámokra tekintünk! 1912 és 2007-2008 között két vesztes világháború, Trianon, forradalmak, gazdasági válságok, személyes életükben a kezdeti fiatalkori sikerek után állástalanság, frontszolgálat, hadifogság, vagy börtön, kitelepítés, igazolási bizottságok, megbélyegzettség...

A II. világháború és az 50-es évek hosszú időre kettétörték az életüket, legszebb férfi éveiket, mégsem volt számukra soha kérdés, hogy itthon maradjanak-e, vagy véglegesen elhagyják az országot. Pedig mindkettőjüknek többször is lehetett volna alkalma más döntést hozni.

Kivételesen hosszú, termékeny életüknek mi volt a titka? Honnan me-

rítettek erőt, hogy újra és újra talpra álljanak, néha szinte a nulláról újrakezdjék? Egész lényükből, legalábbis amikor én láttam őket, derű, harmónia, nyugalom sugárzott. Az átéltek sok szenvedés ellenére, vagy talán éppen ezért, nem voltak sértett emberek. „Tudja, a pokol legmélyebb bugyrában is vannak rendes emberek”, mondta egyszer Sulyok Imre.

Pongrácz Zoltán felvidéki születésű volt, Sulyok Imre budapesti. Mindkettőjük édesapja orvos, nemzedékekre visszamenően tekintélyes zenekedvelő polgárcsaládok fiai. Otthonról gazdag szellemi örökséget, több nyelv ismeretét, a társművészetek és a természettudományok iránti átlagon felüli fogékonyságot hoztak magukkal. – Sulyok Imre, aki eredetileg Schulek Imreként látta meg a napvilágot, Schulek Frigyes építész unokaöccse volt: vezetéknevét az erősödő német befolyás idején, 1939-ben magyarosította Sulyokra. – A két jövődó muzsikus életsorsa gimnáziumi éveiktől kezdve, 1922-től 1935-ig szinte azonos pályán mozog. Budapesten a legendás Rákócziánium növendékei, a Dohnányi-fiúk iskolatársai. Zenei tehetségüket korán felismerik, kiművelik, majd egyszerre és sikerrel felvételiznek a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola zeneszerzés tanszakára, Kodály Zoltán osztályába. Mesterüktől mindketten tehetségükre szabott, életre szóló programot kapnak.

A Galántától pár kilométerre, a mátyusföldi Diószegen született Pongrácz Zoltánban Kodály szinte „földijét” látja, hisz’ ne feledjük, Kodály 1905-ben épp mátyusföldi gyűjtésével hívta fel először magára a tudományos világ figyelmét, s a mester növendékében munkájának egyik folytatóját, lehetséges örökösét ismeri fel. Pongráczot ezért nem csak népdalgyűjtésre ösztökéli, hanem szakmailag is támogatja, hogy a két világháború között már jól működő Collegium Hungaricumok, államközi tudományos ösztöndíjak kedvezményezettjeként Bécsbe, Berlinbe, Salzburgba, Lipcsébe is eljuthasson, és a legjobb mesterektől karnagy, zenetudományi továbbképzést is kaphasson.

„Nincs elég evangélikus egyházzenesésünk” – hallatszik a panasz egész a Főiskoláig, ezért Sulyok Imrét a protestáns egyházzene művelése felé terelik tanárai. Annál is inkább, mert ne szépítsük: az 1935-ben végzett ifjú zeneszerzőknek nincs tartós kereső foglalkozásuk: ezért célszerű minden munkát, ösztöndíjat megragadni, s ha lehet, továbbtanulni. Sulyok Imre Zalánfy Aladárhoz jelentkezik át az orgonaszakra, s itt a hangszer és annak csodálatos zeneirodalma egy életre rabul ejti. Zalánfy (1887–1959), aki saját fiatalkorában Charles-Marie Widor (1844–1937) párizsi mesteriskolájába is járt – ahhoz a Widorhoz, aki többek között Albert Schweizert is a növendékei között tudhatta – Sulyok Imrét az európai orgonaművészet, a protestáns egyházzenei hagyományok legnemesebb tradícióiba vezeti be.

Rákócziánium, a legjobb zeneakadémiai mesterek, a magyar és európai zenei tradíciók legjobb forrásból való átvétele... Szinte idilli lehetne a pályakezdő kép, ha nem tudnók, hogy egy új, mindennél pusztítóbb II. világháború van készülöben.

Az 1940-es években – más-más időtartamban – Sulyok Imre is, Pongrácz Zoltán is a Magyar Rádióban kap állandó jövedelmet biztosító állást. De milyen emberpróbáló esztendők voltak ezek a magyar rádiózás történetében! Az ismétlődő hadijelentések, riadók között még a zenei munkatársak is állandó háborús készültségben élnek. Amíg 1944 végén ténylegesen be nem sorozzák, Sulyok Imre tartalékosként riasztó tisztifeladatokat is ellát.

A rádióhallgatók, a riasztott lakosság, az óvóhelyek drámájáról, benne a művész, 20. századi zeneszerző helyzetéről, döbbenetes képet fest utólag Szabolcsi Bence egyik 1947 elején megjelent remekbeszabott írása:

„Egy iszonyú óvóhelyi éjszaka sötétjében hallottam ezt a keserű mondatot: 'Hallod barátom? ez a mi évszázadunk zenéje: jazz és szirénabőgés! sziréna és jazz! a többi nem számít. [...] Ez lenne minden, amit a huszadik század zenéje a megpróbált emberiségnek hozott? [...] mindössze ennyi maradt azokra az éjszakákra? [...]’

A tömegek számára valóban ennyi volt a második világháború zenéje: jazz és szirénavonítás. Mellettük, mögöttük elsápadt a komoly művészet, elfulladt az igazi zene hangja. Hiszen nem adott a tömegembernek mindennapi táplálékot; nem gyújtott fényt, mely minden pillanatába bevilágít, melyet útravalónak vihet magával a halál partjára is, a legszörnyűbb próbára s a legmélyebb sötétségbe, mint egy Bach-korált, egy Mozart-dallamot, egy beethoveni kiáltást az elmúlt két évszázad gyermekei. 1940 meghajszolt és szomorú embere úgy érezhette, hogy árván és mezítelenül didereg a mély sötétben [...] ahogyan a művész is úgy érezte a maga végső megaláztatásában, hogy közönsége elárulta és cserbenhagyta őt.

Az új művészet sorsa bizonyára nem az óvóhelyeken dőlt el. De valami mégis itt indult meg e sötét órákban: a mérlegre tevés, a leszűrés, a kiolvasztás. Ítélet jobbra és balra, a tömeg és a művész felé egyformán. Valóban úgy érezzük, hogy ez a nagy történelmi művelet, ez az életre-halálra szóló ítélethirdetés épp történelmünk és megaláztatásunk keserű óráiban kezdődött világszerte. Úgy érezzük: ami megmarad e próbán, megmarad az idő számára; s ha semmi nem maradna, a maradandónak ezután kell bennünk megszületnie.”

(„A modern zene mérlege”. Részletek, 1947. – In: Szabolcsi Bence válogatott írásai. – Közreadja Wilhelm András, Budapest, 2003, 241-244. o.) Az előadáson elmondta: Kiss József, a Szolnoki Szigligeti Színház művészeti igazgatója.

Amikor Szabolcsi Bence 1947 első napjaiban ezeket a sorokat rója, Sulyok Imre épp különböző szovjet lágerek foglya, s csak 1947 nyarán, sok-sok szenvedés után ér haza. 1950-ig még visszafogadja a Rádió, majd elbocsájtják. Alkalmi munkák, kottamásolás, szerényen megfizetett kántori szolgálat: feleségével, 4 gyermekével csak a túléléshez elég napról-napra. De mint egyik művében vallja, mindvégig „Áldó hatalmak oltal-

mába rejtve” élt: naponként vezetői voltak az örök értékek, Johann Sebastian Bach, Liszt művei és kedves költői, Áprily Lajos és Reményik Sándor.

– Az előadáson, Sulyok Imre kórusművei közül felidéztek az egyik legszebbet. Az 1957-ben komponált csodálatos vegyeskari művet a Radnai havasok egyik hegycsúcsáról, Reményik Sándor 1921-ben született versére. Először a verset Kiss József mondta el, majd a kórusművet Kollár Éva vezényletével lemezről a Monteverdi Kamarakórus szólaltatta meg. –

Reményik Sándor: Az Ünőkő

Ez a király.

A ködkoronás, rejtelmes nagyúr,

Aki uralkodik itt mindenben,

Mindenbe beleszól,

Mindenben benne van,

Minden fenyőnek ő a háttere.

Ő az, aki mindig sejteti magát,

De nem mutatja meg, csak néha-néha,

Ha tiszta este van –

És a szívekben méltó áhítat.

Először holdvilágnál láttam Őt –

És nem tudtam, hogy Ő az.

Olyan volt, mint egy óriási árny,

Minden csöpp fényességet beborító.

Nagyobb volt, mint az éj,

Nagyobb volt, mint a csend,

Nagyobb volt, mint minden eddig tudott nagyság.

Olyan nagy volt,

S a holdfényben oly kicsi voltam én,

Hogy némán levettem a kalapom.

Pongrácz Zoltán szintén a poklokat járta be a háború és az azt követő hosszú évek alatt. 1943–44-ben Dohnányi rádiós zenei referenseként 1945 nyaratól ő is a „Dohnányi-ügy” egyik érintettje. Koholt vádak alapján a háborús bűnösök listájára kerül. Lipcsében, a vendégzereplésre kiutazott rádiózenekar élén értesül erről, s bár kezében lenne egy koppenhágai szerződés, ártatlansága teljes tudatában hazatér, hogy magát igazolja. Azonnal letartóztatják, zenész barátai közül majd Szervánszky Endre tanúskodik mellette. – Közben otthonról, a Felvidékről is aggasztó hírek érkeznek. 1947 nyarán zajlik sokakkal együtt Pongrácz Zoltán szüleinek kitelepítése Diószegről a Baja melletti Vaskútra – marhavagonokban – a magyar-szlovák lakosságcsere keretében.

„Történelmünk és megaláztatásunk e keserű óráiban” (Szabolcsi) Pongrácz Zoltán itthon maradt, megmaradt. Ő is, és egyre újabb távlatokat nyitó életműve is. A kemény próbákat egy életen át kiállta. Mély hite, szilárd értékrendje mellett kell elmondanunk, hogy kivételes szerencséje

volt felesége, igazi társa megtalálásában. A köztünk ülő Pongráczné Papp Máriának is köszönhetjük, hogy Pongrácz Zoltán munkássága, s nemcsak zeneművei, hanem tanári, karnagyi működése, különösképpen a Debrecen zenei életében vállalt korszakos jelentőségű szerepe, maradandó útjelzői a 20. század magyar zenetörténetének.

Az előadáson, Pongrácz Zoltánra emlékezve utolsó művét, a Magyar Művészeti Akadémia rendezésében és a szerző vezényletével 1999-ben, Debrecenben bemutatott szellemi végrendeletének egyik tételét idéztük fel. A Krisztus főpapi imájára épülő „Ut omnes unum sint” („Hogy mindnyájan egyek legyenek”) című oratóriumának IX. tételle „Üzenet az embereknek”, s témája az isteni törvények kihirdetése. – Közreműködők: Bordás György és Erőss Anna.

Szőnyiné Szerző Katalin

Az előadás elhangzott a Magyar Művészeti Akadémia 2012. január 28-i közgyűlésén.

A Debreceni Kodály Kórus 40 éves jubileuma

Igazán pezseg mostanság a zenei élet a Hajdúság fővárosában. A patinás Debreceni Kodály Kórus élete új szakaszába lépett: a közelmúlt intézményi változásainak hatására a tavalyi év őszétől – a filharmonikus zenekarral karöltve – a „Kodály Filharmonia Debrecen” nevet viseli a már korábban összevont két együttes.

Az intézményi, és most már névbeli frigy pedig úgy tűnik, nem csak formalitás, hisz az utóbbi időben rég látott zenei aktivitástól hangosak a civisváros koncerttermei.

Az elmúlt néhány év változásairól, az idei év hangversenyeiről, és a távlati tervekről beszélgettünk

Pad Zoltánnal, a Kodály Kórus vezető karnagával.

2009-es debütálásodkor milyenek voltak első benyomásaid az intézményről?

A találkozás nem volt előzmény nélküli, hisz már 2004 óta aktívan követtem a kórus tevékenységét. Különösen tisztán emlékszem egy kecskeméti koncertre – még *Erdei Péterrel* –, amelyen Bach motettákat énekelt az együttes... akkor nagyon megfogott az a hangzás, amit a Kodály Kórus képvisel. Azután 2009 nyarán, amikor értesültem róla, hogy betöltésre vár a vezetőkarnagyi poszt, nagyon lelkes lettem, és azonmód össze is állítottam a pályázatomat. Ahogy az persze lenni szokott, nem igazán volt